

Gesprekstoel kaders stellen in de warmtetransitie

Foto: Alex Schröder

PLATFORM31

DEMOCRATIE
in actie

PAW Programma
Aardgasvrije
Wijken

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Waarom deze gesprekstoel?

Raadsleden hebben een belangrijke rol in de overgang naar aardgasvrije wijken. Eind 2021 moet iedere gemeente een [Transitievisie Warmte](#) hebben vastgesteld, waarna [Uitvoeringsplannen](#) volgen. De vormgeving van de eerste contouren van de eerste versie van de Transitievisie Warmte is een belangrijk moment om kaders mee te geven aan het college. Maar veel raadsleden zijn hierin zoekende. Hoe stel je hiervoor goede kaders op? En welke kennis heb je daarvoor nodig? Deze gesprekstoel helpt u op weg! Zodat u het college proactief randvoorwaarden en opdrachten mee kunt geven in hun uitwerking en uitvoering van het beleid in de warmtetransitie.

Hoe werkt de gesprekstoel?

- Organiseer een 'met de benen op tafel sessie' voor uw gemeenteraad. U kunt hier ook een gewone raadsvergadering voor gebruiken. Als dit niet fysiek kan dan kan het ook online.
- Kies de voor uw raad en situatie relevante vragen uit de thema's en blokjes in de gesprekstoel. U kunt ook zelf vragen toevoegen.
- De vragen zijn wanneer mogelijk gericht op de raad zelf. Wanneer het minder helder is wie iets zal uitvoeren, zijn de vragen gericht op 'de gemeente'. Daarmee wordt dan het totaal van gemeenteraad, college en

ambtelijke organisatie bedoeld waarbij nader kan worden bepaald wie iets oppakt.

- Gebruik de vragen tijdens de sessie om gezamenlijk uw gedachten aan te scherpen over de warmtetransitie en welke kaders u hiervoor wilt stellen richting uw college.
- Gebruik de opbrengst van de sessie voor het opstellen van kaders over de warmtetransitie richting uw college.

Tip: Vraag verschillende collega raadsleden ook een selectie te maken en kom er zo achter welke vragen het meest leven en besproken kunnen worden binnen uw raad.

Zoekt u achtergrondinformatie bij de thema's uit deze gesprekstoel? Raadpleeg [deze Wegwijzers](#) met basiskennis over de warmtetransitie.

Kaders stellen

Naast de rol van rol van volksvertegenwoordiger en controleur, hebben raadsleden de taak om kaders te stellen. Duidelijke kaders bakenen het speelveld van het college af. Maar, bij een te ver ingevuld kader gaat de raad op de uitvoerende stoel van het college zitten. Een raad die heldere opdrachten formuleert aan het college is daarmee goed in staat om de vinger aan de pols te

houden over het tempo en de manier waarop de beoogde doelen worden gerealiseerd (die vervolgens worden gecontroleerd door de raad). Goede kaders maken het voor de raad ook mogelijk politieke verantwoording af te leggen aan de samenleving over belangrijke politieke keuzes en prioriteiten. Deze gesprekstoel gaat specifiek in op kaders stellen over de warmtetransitie. Als u meer wilt weten over kaders stellen in het algemeen dan vindt u hiervoor via de [Nederlandse Vereniging voor Raadsleden](#) en de [Digitale Leeromgeving voor Raadsleden](#) verschillende trainingen en leermodules (bijvoorbeeld de module 'een krachtige raad').

Achtergrond gesprekstoel

In 2020 organiseerde Platform31, in samenwerking met de [Nederlandse Vereniging voor Raadsleden](#), de [Vereniging van Griffiers](#), het [Programma Aardgasvrije Wijken](#) en het Programma [Democratie in Actie](#) een reeks online bijeenkomsten voor raadsleden en griffiers over de rol van raadsleden in de warmtetransitie. Een deel van de opbrengst uit deze bijeenkomsten is verwerkt in deze gesprekstoel. Een andere opbrengst zijn de [Wegwijzers Warmtetransitie](#) waarin u basisinformatie vindt over de thema's [Inhoudelijke kennis](#), [Besluitvorming](#) en [Participatie](#). Parallel aan dit traject ontwikkelde Democratie in Actie een [Informatiekaart](#) over de rollen van de raad rondom de Transitievisie Warmte.

Starten met kaders stellen

Rol gemeenteraad in kaderstelling

- Welke rollen zien wij voor de gemeenteraad in de warmtetransitie? (Kijk voor inspiratie naar de [Informatiekaart van Democratie in Actie](#) over de rollen van raadsleden bij het opstellen van de Transitievisie Warmte)
- In hoeverre is het stellen van kaders gebruikelijk in onze gemeenteraad en weten wij goed hoe dit aan te pakken?
- Willen wij vroegtijdig (voorafgaand aan Transitievisie Warmte en/of Uitvoeringsplannen) kaders stellen?

Situatie in de gemeente

- Hoe zorgen wij dat we op de hoogte zijn van landelijke trends en ontwikkelingen in de warmtetransitie en deze kunnen volgen?
- In hoeverre wordt het debat over de warmtetransitie in onze gemeente overschaduwd door gepolariseerde stellingen en meningen?
- Hoe kunnen wij best practices in de warmtetransitie delen met andere gemeenten of ontvangen van hen?

Participatieambities

- Willen wij in de Transitievisie Warmte ruimte inbouwen voor participatie door bewoners tijdens het opstellen daarvan?
- Willen wij als gemeente alleen gaan voor aardgasvrij of gaan we de wijk in met een breder verhaal (met bijvoorbeeld ook sociale doelen, wijkverbetering, etc.) waar de warmtetransitie onderdeel van is?
- Wat is onze visie op participatie in de warmtetransitie?
- Willen wij als gemeente een participatienota opstellen waarin we vastleggen aan welke democratische waarden de warmtetransitie (en mogelijk ook andere processen) binnen de gemeente moet voldoen? (Hiermee bereidt u zich tegelijkertijd voor op de Omgevingswet, waarvoor het opstellen van [participatiebeleid](#) verplicht wordt)

Inhoudelijke kennis

Objectieve, toegankelijke & toereikende informatie

- Hoe gaat het college of de gemeente ervoor zorgen dat wijkbewoners en andere belanghebbenden van meet af aan goede, objectieve informatie krijgen over de warmtetransitie in hun wijk en gemeente?
- Hoe managen wij als gemeente de verwachtingen bij bewoners rondom de warmtetransitie? (wat gaat er gebeuren, wanneer, wat levert dit op en wat kost het)
- Hoe willen wij financiële informatie (zoals welke subsidies er bestaan) toegankelijk maken voor bewoners?

Technische warmteoplossingen

- Willen wij als raad een overzicht krijgen van de technische mogelijkheden voor een duurzame warmtevoorziening en de voor- en nadelen daarvan per wijk? Zo ja, hoe zorgen we ervoor dat we dit krijgen?
- Hoe houden wij onze kennis over de warmtetransitie als raad up-to-date?

Betaalbaarheid & financiering

- Hoe krijgen wij als raad inzicht in de gemeentelijke keuzes die worden gemaakt over kosten van de warmtetransitie (op collectief en individueel niveau)?
- Hoe wil het college het financiële aanbod per wijk vormgeven aan bewoners? Maakt het college daarbij voldoende gebruik van bestaande regelingen?
- Hoe willen wij dat bewoners inzicht krijgen in de betaalbaarheid van de warmtetransitie en wat dit hen oplevert?
- Willen we als gemeente financiering voor maatregelen organiseren? Zo ja, wat komt daar dan bij kijken?
- Hoe kunnen wij er als gemeente voor zorgen dat bewoners prikkels krijgen om van het aardgas af te gaan?
- Hoe zorgen we ervoor dat bewoners met een lager inkomen en weinig geld op de bank ook mee kunnen doen in de warmtetransitie?
- Hoe moet er in de warmtetransitie worden omgegaan met huiseigenaren met schulden?

Besluitvorming

Rol van de raad, gemeente en bewoners

- Welke regierol zien wij voor onze gemeente in de warmtetransitie? (Kijk voor inspiratie naar de [Informatiekaart van de Argumentenfabriek](#) over regierollen die een gemeente kan kiezen voor het maken van de Transitievisie Warmte)
- Bij welke mijlpalen in de warmtetransitie willen wij als raad geïnformeerd worden? (bijv. per wijk wanneer bewoners voor het eerst worden geïnformeerd of wanneer er een concreet beeld is van een alternatieve warmtebron in een wijk)
- Op welke manier vindt publieke verantwoording vanuit de gemeente plaats over de warmtetransitie en richting wie of welke fora? (politieke, juridische, administratieve en maatschappelijke verantwoording¹)

- Zijn wij eventueel bereid om als gemeente de regie over de warmtetransitie in een wijk (deels) te laten voeren door een bewonersinitiatief? En wat betekent dat dan voor de democratische legitimiteit?
- Zijn wij als gemeente bereid om mee te werken aan een coöperatieve warmteoplossing in bepaalde wijken of kiezen wij liever standaard voor grotere warmtenetten met bekende warmteleveranciers?
- Willen wij (aan iedere wijk) een werkbezoek afleggen met de raad over de warmtetransitie?

Betaalbaarheid & financiering

- Wat verstaan wij als gemeenteraad onder een betaalbare warmtetransitie?
- Hoe krijgen wij inzicht in de risico's op het gebied van betaalbaarheid van de warmtetransitie, zowel voor bewoners, bedrijven, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties als voor de overheid of de externe partij die bijvoorbeeld een warmtenet aanlegt?
- Willen wij weten hoeveel budget er beschikbaar is voor de warmtetransitie vanuit de gemeente en waar dit aan wordt besteed?
- Vinden wij het in sommige gevallen verantwoord om meer kosten te maken in de warmtetransitie als dit op de langere termijn meer oplevert (qua besparing of andere baten)?

1. Bovens, M. (2005). *Publieke verantwoording. Een analysekader*. In W. Bakker en K. Yesilkagit (Red.) 'Publieke verantwoording' (pp. 25-55). Amsterdam: Boom.

Besluitvorming (vervolg)

Rechtvaardigheid & democratie

- Wanneer vinden wij dat de warmtetransitie rechtvaardig is? (Denk bijvoorbeeld aan: hoe verdelen we de lusten en lasten, zijn er gelijke kansen, hoe is de verdeling van lusten en lasten tussen huidige en toekomstige generaties?)
- Aan welke democratische waarden hechten wij als raad met name veel belang in de warmtetransitie? Rondom welke democratische waarden zien wij de meeste risico's? Willen wij het college vragen om daar specifiek aandacht aan te besteden? (Veelgebruikte democratische waarden vindt u in de [Wegwijzer Participatie](#))
- Willen wij (als raad zelf) met bewoners(groepen) in gesprek gaan over het belang van democratische waarden in de warmtetransitie (bijvoorbeeld over collectief belang versus individueel belang van bewoners)?
- Vinden wij dat het college moet laten zien hoe zij rekening houden met bewoners of andere belanghebbenden die niet blij zijn met de warmtetransitie? Hoe zouden zij dit kunnen doen?

Mogelijkheid tot bijsturen

- Hoe denken wij over het tot nu toe gevoerde en geplande beleid in de warmtetransitie?
- Is het beleid van het college van burgemeester en wethouders in de warmtetransitie consistent en haalbaar?
- Welke mogelijkheden willen wij hebben om binnen de warmtetransitie bij te sturen? (bijv. op manier van informeren bewoners of bepalen van de keuze voor een duurzame warmtebron) Hoe kunnen wij ervoor zorgen dat er mogelijkheden worden ingebouwd om besluiten in de warmtetransitie te heroverwegen wanneer voortschrijdende kennis (bijvoorbeeld over techniek) hierom vraagt?
- Hoe zorgt het college ervoor dat ze twijfels en bezwaren van bewoners over de warmtetransitie gedurende het proces ophaalt en meeneemt in het besluitvormingsproces?
- Wat zijn de mogelijke consequenties van een (mogelijk aankomend) besluit?

- Vinden wij het een optie om in onze gemeenten sommige wijken niet van de aardgasinfrastructuur af te sluiten?
- Hoe zorgen wij ervoor dat maatwerk per wijk mogelijk blijft binnen de eventuele door de raad gestelde kaders?

Participatie

Bewoners bereiken

- Welke vormen van participatie gebruiken wij als gemeente om verschillende groepen bewoners (ook de minder actieve) te bereiken?
- In hoeverre hebben wij als gemeente zicht op de voorkeuren van wijkbewoners in de warmtetransitie?
- Hoe zorgen wij ervoor dat er in onze gemeente niet alleen over bewoners maar ook met bewoners wordt gepraat?
- Bereiken wij als gemeente verschillende groepen bewoners over de warmtetransitie of alleen een specifieke groep?
- Hoe zorgt het college ervoor dat ze twijfels en bezwaren van bewoners over de warmtetransitie ophaalt en serieus neemt?
- Kunnen wij activiteiten in de warmtetransitie versnellen zodat hiermee vertrouwen wordt gekweekt bij bewoners omdat ze zien hoe het werkt?

Bewonersinitiatieven

- In welke wijken zijn al bewonersinitiatieven actief (die van het aardgas af willen of iets anders willen)? Kunnen wij als gemeente aansluiten bij wat er bij hen leeft? En zorgen zij voor voldoende democratische legitimiteit?
- Vinden wij het als gemeente belangrijk om (bijvoorbeeld in de Transitievisie Warmte of een ander visie- of beleidsdocument) bewonersinitiatieven te stimuleren?
- Willen wij bewonersinitiatieven in de warmtetransitie als gemeente ondersteunen en zo ja hoe? (bijv. faciliteren van bijeenkomsten, ontwikkelen gezamenlijke visie of plan, financiële ondersteuning)
- Hoe kunnen wij als gemeente samenwerken met een al aanwezige lokale energiecoöperatie of ander soort bewonersinitiatief in de warmtetransitie?

Rechtvaardigheid & democratie

- Willen wij het college vragen om in het organiseren van participatie vanuit specifieke democratische waarden te werken? (Veelgebruikte democratische waarden vindt u in de [Wegwijzer Participatie](#))
- Hoe kunnen wij het proces van de warmtetransitie versterken door ons te richten op 'procedurele rechtvaardigheid'? (wanneer het proces als rechtvaardig wordt ervaren dan accepteren mensen een besluit eerder)

Participatie (vervolg)

Besluitvorming

- Op welke manier, wanneer en waarover willen wij dat bewoners betrokken worden bij de warmtetransitie? (bijv. bij beslissing alternatieve warmtebron, wanneer de wijk van het aardgas af gaat) Wat willen bewoners zelf?
- Waaraan moet het participatieproces in het kader van de warmtetransitie in iedere wijk getoetst worden? (bijv. bepaalde democratische waarden of de trede op de participatieladder)
- Willen wij als gemeente al in een vroeg stadium van de warmtetransitie in gesprek met bewoners in iedere wijk of doen wij dat pas als er een concreet aanbod ligt van een alternatieve warmteoptie?
- Hoe willen wij dat de resultaten van participatie-activiteiten worden meegenomen in het beleid (zoals Transitievisie Warmte, Uitvoeringsplannen)?

Wegwijzer Warmtetransitie: **Besluitvorming**

PLATFORM31

DEMOCRATIE
in actie

PAW Programma
Aardgasvrije
Wijken

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzers Warmtetransitie

De warmtetransitie (de overgang naar aardgasvrije wijken) is een grote opgave voor gemeenten. Welke rol heeft u hier als raadslid in? En welke informatie heeft u nodig om deze goed in te kunnen vullen?

Raadsleden geven aan basisinformatie nodig te hebben over de warmtetransitie, zodat zij een strategische rol kunnen spelen in het bepalen van onder welke randvoorwaarden de warmtetransitie moet plaatsvinden. Zoals wat de gemeente wil bereiken of wat het mag kosten.

De 'Wegwijzers Warmtetransitie' bieden deze basisinformatie. Daarnaast geven ze stof tot nadenken over de rol van de raad in deze transitie. Naast de basisinformatie bieden de Wegwijzers ook plusinformatie en verwijzingen naar aanvullende bronnen wanneer u ergens meer over wilt weten. Zo komt u goed beslagen ten ijs.

Er zijn Wegwijzers over de volgende onderwerpen in de warmtetransitie: 'Inhoudelijke kennis', 'Participatie' en 'Besluitvorming'. Dit is de Wegwijzer over **Besluitvorming**.

In een aparte [gesprekstool](#) delen wij vragen, waarmee u met uw raad in een benen-op-tafelsessie in gesprek kunt gaan over de rol die u voor zichzelf ziet en welke kaders u kunt stellen.

Opbouw Wegwijzer Warmtetransitie Besluitvorming

1. Welke **besluiten** moeten er worden genomen in de warmtetransitie?
2. Welke relevante **wetgeving** is er over de warmtetransitie?
3. Kan een gemeente de **levering van aardgas stopzetten**?
4. Wat zijn de **financiële mogelijkheden** voor bewoners?
5. Wat is **eerlijk** in de warmtetransitie?

1. Welke **besluiten** moeten er worden genomen in de warmtetransitie?

Basis

De warmtetransitie vraagt tenminste drie besluiten:

- Vaststellen Regionale Energiestrategie (RES) 1.0 (uiterlijk 1 juni 2021)
- Vaststellen Transitievisie Warmte (TvW) (uiterlijk 31 december 2021)

Tip: Stel als raad een startnotitie vast voordat het college een Plan van Aanpak voor de Transitievisie Warmte gaat maken. Daarin kunnen procesafspraken worden vastgelegd en kaders worden meegeven.

- Vaststellen Uitvoeringsplannen (UP) (doorlopend proces)

Tip: Stel (opnieuw) participatiebeleid vast, dat is toegesneden op de participatievraagstukken rond de warmtetransitie. Het Klimaatakkoord stelt eisen aan participatie bij zowel de Transitievisie Warmte als het Uitvoeringsplan.

Wie deze besluiten vaststelt, is nog in ontwikkeling. Bij vraag 2 van deze Wegwijzer gaan we hier dieper op in.

1. Welke **besluiten** moeten er worden genomen in de warmtetransitie?

Het Stappenplan transitievisie warmte beschrijft de zeven stappen om te komen tot een transitievisie warmte. De raad kan met name een rol spelen bij twee stappen. Bij stap 2 (plan van aanpak) wordt gemeenteamttenaren aangeraden om het plan van aanpak voor te leggen aan de gemeenteraad en het college van B&W. Ook bij stap 7 (vaststellen) wordt aangeraden om de gemeenteraad bij het proces te betrekken, bijvoorbeeld door het plan van aanpak ter besluitvorming voor te leggen aan de raad. De raad kan dan o.a. aandacht besteden aan de ambities, uitgangspunten en randvoorwaarden in het plan. Voor deze elementen kan de raad kaders meegeven. Zo kan de raad bijvoorbeeld een startnotitie vaststellen voordat het college een plan van aanpak voor de transitievisie warmte gaat maken. Daarin kunnen procesafspraken worden vastgelegd en kaders worden meegeven.

Verder lezen...

Plus

- In het [Klimaatakkoord \(hoofdstuk Gebouwde omgeving, paragraaf C1.7 Een wijkgerichte aanpak\)](#) staan de uitgangspunten en afspraken beschreven over het aardgasvrij maken van wijken.
- De Natuur- en milieufederaties en Natuur & Milieu tonen in [deze publicatie](#) verschillende voorbeelden uit de praktijk van gemeenten die bezig zijn met het opstellen van een Transitievisie Warmte. Daarin sluiten zij aan op het Stappenplan transitievisie warmte.

2. Welke relevante **wetgeving** is er over de warmtetransitie?

De Regionale Energiestrategie (RES), transitievisie warmte (TvW) en het uitvoeringsplan (UP) zijn nieuwe instrumenten, die in het kader van het Klimaatakkoord zijn ontwikkeld om de energietransitie in de gebouwde omgeving te realiseren. Om ervoor te zorgen dat de afspraken uit de TvW en het uitvoeringsplan juridisch bindend (en aanvechtbaar) zijn, worden ze verankerd in het omgevingsrecht. Raadsleden zullen dus ook het een en ander moeten weten over de instrumenten die de nieuwe Omgevingswet (voorgenomen vanaf 1 januari 2022) hiervoor biedt: *omgevingsvisie, programma en omgevingsplan*.

Transitievisie warmte: Op dit moment is nog niet beslist of en welke nadere inhoudelijke eisen (naast die in het Klimaatakkoord staan) worden gesteld aan de TvW. Als deze visie wordt vormgegeven als onderdeel van de gemeentelijke *omgevingsvisie*, ligt de besluitvorming hierover bij de raad. In het geval dat de TvW moet worden uitgewerkt in een *programma*, ligt de beslisbevoegdheid bij het college van B&W.

Uitvoeringsplan: In het UP staat wanneer en hoe de wijk (stapsgewijs) van het aardgas af gaat en welk alternatief voor aardgas wordt gekozen. Het UP vormt de onderbouwing voor het *omgevingsplan*.

Omgevingsplan

Het omgevingsplan biedt:

- Technische regels, ruimtelijke regels (zoals welstand) en procedurele regels
- Regels over evenwichtige toedeling van functies aan locaties
- Regels over activiteiten met (mogelijke) gevolgen voor de fysieke leefomgeving
- Maatwerk:
 - Gebiedsgerichte maatwerkregels zoals: Op moment T stapt wijk X af van het aardgas en stapt over op de duurzame warmtevoorziening Y
 - Maatwerkvoorschriften in individuele beschikking: opleggen verplichtingen t.a.v. individuele bestaande gebouwen zoals: Het dak van gebouw Z moet gebruikt worden voor duurzame opwek van energie

2. Welke relevante **wetgeving** is er over de warmtetransitie?

Naast de Omgevingswet wordt ook andere wetgeving aangepast om de energietransitie juridisch mogelijk te maken:

- De Warmtewet wordt omgevormd tot de Wet Collectieve Warmtevoorziening (Warmtewet 2.0, 2022). Die wet zorgt voor een marktordening, waarin de publieke belangen betaalbaarheid, betrouwbaarheid, duurzaamheid en energierechtvaardigheid zijn geborgd.
- De Gaswet en Elektriciteitswet worden aangepast en gebundeld in de Energiewet (2023). In de nieuwe wet kan beter rekening worden gehouden met het groeiend aandeel hernieuwbare en decentraal opgewekte energie.
- Er vindt aanpassing plaats van de huur(prijs)regelgeving (2023), waaronder het woningwaarderingsstelsel. Dat moet leiden tot de juiste prikkels om woningen te renoveren. De regelgeving gaat uit van een “gestandaardiseerde woonlastenbenadering”, waardoor verhuurders kosten in rekening kunnen brengen die gelijk zijn aan de verlaging van de energielasten van de huurder.
- Er komt uitbreiding van het bestaande initiatiefrecht voor huurders, gericht op energetische verbeteringen, zoals in situaties waarin verhuurders niet kunnen of willen verduurzamen.

Verder lezen...

Plus

- Vanaf pagina 10 van [deze kamerbrief van 28 september 2020 over stand van zaken rond het thema Gebouwde Omgeving van het Klimaatakkoord](#) wordt ingegaan op de wettelijke verankering van de transitievisie warmte.
- Op de website van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) is meer informatie te vinden over de [juridische \(on\)mogelijkheden](#) van de warmtetransitie.
- Op de website van de VNG staat [meer informatie over de nieuwe Warmtewet](#), met doorverwijzing naar de wettekst en toelichting.

3. Kan een gemeente de levering van aardgas stopzetten?

De ambitie van volledig aardgasvrije wijken vraagt van alle gebouweigenaren het (vrijwillig) overstappen op duurzame alternatieven. Bij woningcorporaties is de instemming nodig van 70% van de huurders met renovatiemaatregelen in een wijk of complex. Gemeenten zullen dus veel energie moeten steken in uitleggen waarom de warmtetransitie nodig is en in het verleiden van bewoners om mee te doen. Meer informatie over hoe bewoners verleid kunnen worden om mee te doen vindt u in de Wegwijzer Warmtetransitie over Participatie.

Maar wat als bewoners echt niet van het aardgas af willen, ook nadat het hele democratische proces is doorlopen? In het Klimaatakkoord is afgesproken dat er als laatste noodgreep een algemene, gemeentelijke afsluitbevoegdheid komt. Daarmee kan het transport van aardgas in aangewezen wijken worden beëindigd. Zover is het nu nog niet. Aanpassing van de wetgeving kost tijd. Vooruitlopend daarop is het wel mogelijk om als gemeente een experiment aan te vragen, waarmee wijken al aardgasvrij gemaakt kunnen worden.

Belangrijk uitgangspunt is dat een gemeente pas besluit over de einddatum van het gasnet, als er duidelijkheid is over het alternatief voor de gasvoorziening. En dat dit besluit tijdig bekend wordt gemaakt. Raadsleden kunnen bijdragen in het overtuigen van inwoners en uitleg geven, maar als inwoners pertinent weigeren, zijn ook hun middelen beperkt. Als kader kunnen raadsleden meegeven dat de transitie zorgvuldig moet gaan. Pas als aan alle voorwaarden is voldaan, past in extreme gevallen het stopzetten van de levering van aardgas.

Op de website van aardgasvrijewijken.nl staat een informatiepagina over de afsluitbevoegdheid van gemeenten en de experimenteer-mogelijkheden.

4. Wat zijn de **financiële mogelijkheden** voor bewoners?

Basis

De warmtetransitie doet financieel een sterk beroep op onder andere woningeigenaren. Zij moeten hun woning klaarmaken voor de infrastructuur die aardgas vervangt. Hoewel het op de lange termijn vaak ook iets oplevert, zijn er op de korte termijn investeringen voor nodig. In het Klimaatakkoord (pag. 15) staat hierover:

“Woonlastenneutraliteit is het uitgangspunt. Dat kan, als we de kosten door opschaling via aanbod- en vraagbundeling, digitalisering en innovatie laten dalen en met betere financiering ervoor zorgen, dat voor het overgrote deel van de bewoners de maandlasten van de lening die je aangaat voor de verbouwing niet hoger zijn dan het voordeel dat je op de energierekening boekt. Waar dat niet lukt, zullen we met gerichte ondersteuning moeten komen.”

Of er woonlastenneutraliteit of zelfs rendement mogelijk is, hangt sterk af van de woning, de bewoners zelf en de warmtebron, zo blijkt uit een analyse van het [Planbureau voor de Leefomgeving](#) uit augustus 2020. Volgens hen blijft subsidiëring nodig om dit te bereiken. En zelfs dan blijft het financieel niet erg aantrekkelijk. Omdat de situatie in ieder huishouden zo verschilt, zou het volgens hen wellicht beter zijn om uit te gaan van betaalbaarheid, dan van woonlastenneutraliteit.

4. Wat zijn de **financiële mogelijkheden** voor bewoners?

Milieu Centraal nuanceert dit beeld, door er onder andere op te wijzen dat vooral isolatie wel voordelig kan zijn, verduurzaming ook andere dan financiële voordelen heeft (zoals klimaatwinst en comfortverbetering) en dat de resultaten sterk afhangen van de gekozen meetmethode. Zo heeft het PBL de huidige subsidieregelingen niet meegenomen in haar berekeningen.

De financiering van de warmtetransitie is in het bijzonder ingewikkeld voor woningeigenaren met een smalle beurs. Platform31 gaat in deze publicatie in op het bestaande aanbod aan financieringsmogelijkheden voor deze groep. Geconcludeerd wordt dat het aanbod beperkt is en het voor de gemiddelde woningeigenaar momenteel ingewikkeld is om een goed beeld te krijgen van passende mogelijkheden. Aan deze mogelijkheden wordt wel gewerkt, bijvoorbeeld door in het Warmtefonds verantwoorde financieringsmogelijkheden te ontwikkelen voor woningeigenaren die niet in aanmerking komen voor reguliere financiering.

- In paragraaf C1.5 'Financiering van de verduurzaming van woningen en gebouwen' van het Klimaatakkoord is te lezen welke afspraken zijn gemaakt over de ontwikkeling van financieringsmogelijkheden.
- Op de website van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW) staat aan welke vraagstukken rond kosten en financiering wordt gewerkt. Hierover komt in de toekomst meer informatie op de website te staan.
- De Leidraad van het Expertise Centrum Warmte (ECW) geeft inzicht in de kostenefficiëntie van verschillende warmtestrategieën, waarmee nagegaan kan worden welke strategieën de laagste nationale kosten hebben. In januari 2021 komt er ook een product dat de landelijk gemiddelde eindgebruikerskosten per woningtype laat zien.

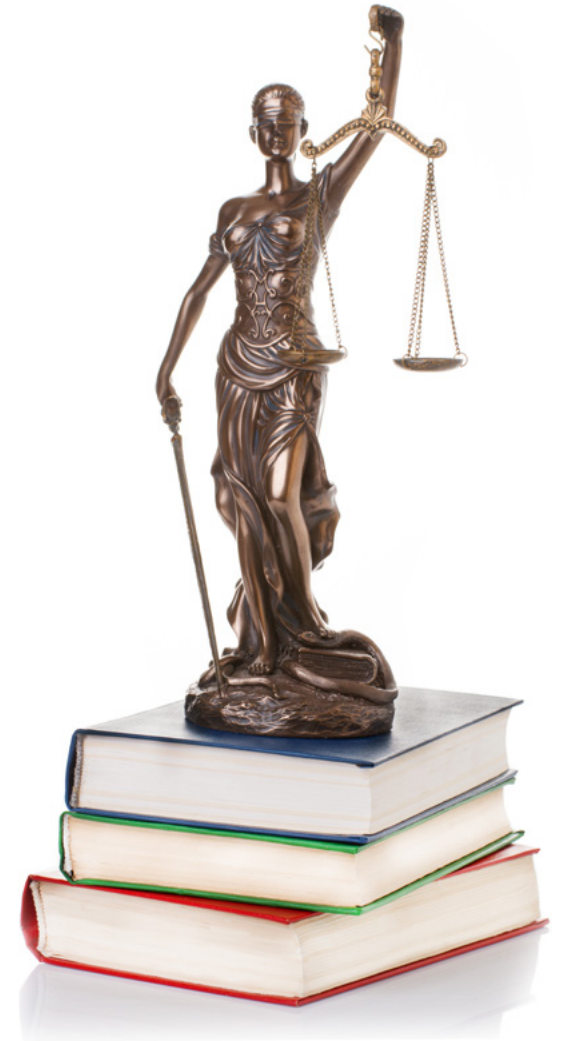
5. Wat is **eerlijk** in de warmtetransitie?

Basis

Bij het nemen van besluiten over de warmtetransitie komt vroeg of laat de vraag op: welk besluit is eerlijk? Hoe worden de lasten verdeeld, wie worden er ontzien en wie profiteren er? Is het eerlijk als subsidie vooral naar rijkere inwoners gaat omdat zij eerder overgaan tot investeren? Is het eerlijk als iemand zonder elektrische auto via de belasting meebetaalt aan de laadpaal voor iemand met elektrische auto? En welke rol kun je als raadslid spelen om te bepalen wat eerlijk is?

Voor eerlijkheid wordt vaak de term rechtvaardigheid gebruikt (of de Engelse term 'fairness'). De meningen van bewoners over beleid hangen vaak samen met hoe rechtvaardig zij dit beleid ervaren op twee vlakken (SCP, 2020: Op weg naar aardgasvrij wonen):

- Deels ligt dit in de **procedurele rechtvaardigheid** van het beleid (een transparant en eerlijk proces). Hiervoor kun je inzetten op het bewaken van democratische principes, zoals in de Wegwijzer Warmtetransitie over Participatie worden behandeld.
- Daarnaast ligt dit in **distributieve rechtvaardigheid** van het beleid (een eerlijke verdeling van kosten en baten).

5. Wat is **eerlijk** in de warmtetransitie?

Udo Pesch van de TU Delft schrijft in een [blog](#) dat het kenmerkend is voor het klimaatprobleem, en daarmee de warmtetransitie, dat het een technisch én een rechtvaardigheidsprobleem is. “Het is technisch van aard, omdat er nieuwe technologieën nodig zijn om de energietransitie mogelijk te maken. Het gaat om rechtvaardigheid, omdat er op korte termijn welvaartsverlies is, maar die is zeker niet voor iedereen gelijk.” In een [ander blog](#) legt hij helder uit hoe bij bewoners een gevoel van onrechtvaardigheid kan ontstaan rond de energietransitie, en hoe u hiermee om kunt gaan.

In de SCP-studie *Op weg naar aardgasvrij wonen* is ook onderzocht of er een verband is tussen de door bewoners ervaren rechtvaardigheid van het klimaatbeleid in brede zin en hun steun voor het aardgasvrijbeleid. Hier vinden zij geen verband tussen. Dit heeft er volgens hen mogelijk mee te maken, dat het op dit moment nog lastig is om te beoordelen of kosten van het klimaatbeleid eerlijk worden verdeeld. “Dat betekent niet dat rechtvaardigheid geen belangrijke randvoorwaarde is voor de verdere

invulling van het beleid. In onze eerdere kwalitatieve studie zagen we dat ook mensen die zich positief over het aardgasvrijbeleid uitspraken, ook benadrukten dat het belangrijk is dat de kosten onder burgers eerlijk verdeeld worden.”

Als raadslid kunt u achterhalen wanneer bewoners in uw gemeente de warmtetransitie rechtvaardig vinden en als raad onderling in gesprek gaan over deze vraag. Hierover kunt u het gesprek met het college aangaan of kaders stellen met randvoorwaarden voor rechtvaardigheid (bijv. over de verdeling van lusten en lasten).

Verder lezen...

Plus

Op welke manieren kunt u naar rechtvaardigheid kijken? En wat kunt u leren uit conflict in de energietransitie? Hier leest u meer over in de publicatie '[Veel gedoe om iets?! De waarde van conflict in de energietransitie](#)' van de TU Delft.

Colofon

Deze Wegwijzer maakt onderdeel uit van de serie Wegwijzers Warmtetransitie voor raadsleden en griffiers en is ontwikkeld door: Saskia Buitelaar, Merel Ooms en Anne Heeger (Platform31)

In samenwerking met:

- Programma Aardgasvrije Wijken (Julia Sondermeijer, Jaap Drooglever, Manouk Staal, Aletta van der Werff, Lincy Mulder)
- Democratie in Actie (Elfride Willemse, Tim op 't Hoog)
- Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (Gerhard Brunsveld)
- Vereniging van Griffiers (Wim Voeten)

Met dank aan de raadsleden en griffiers die tijdens drie bijeenkomsten en de voorbereiding daarvan hebben meegedacht over de rol van raadsleden in de warmtetransitie en de informatie die zij nodig hebben. Ook dank aan de experts die hebben bijgedragen aan de bijeenkomsten en het aandragen van relevante informatie.

Versie: februari 2021

__PLATFORM31__

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzer Warmtetransitie: Inhoudelijke kennis

PLATFORM31

DEMOCRATIE
in actie

PAW Programma
Aardgasvrije
Wijken

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzers Warmtetransitie

De warmtetransitie (de overgang naar aardgasvrije wijken) is een grote opgave voor gemeenten. Welke rol heeft u hier als raadslid in? En welke informatie heeft u nodig om deze goed in te kunnen vullen?

Raadsleden geven aan basisinformatie nodig te hebben over de warmtetransitie, zodat zij een strategische rol kunnen spelen in het bepalen van onder welke randvoorwaarden de warmtetransitie moet plaatsvinden. Zoals wat de gemeente wil bereiken of wat het mag kosten.

De 'Wegwijzers Warmtetransitie' bieden deze basisinformatie. Daarnaast geven ze stof tot nadenken over de rol van de raad in deze transitie. Naast de basisinformatie bieden de Wegwijzers ook plusinformatie en verwijzingen naar aanvullende bronnen wanneer u ergens meer over wilt weten. Zo komt u goed beslagen ten ijs.

Er zijn Wegwijzers over de volgende onderwerpen in de warmtetransitie: 'Inhoudelijke kennis', 'Participatie' en 'Besluitvorming'. Dit is de Wegwijzer over **Inhoudelijke kennis**.

In een aparte [gesprekstool](#) delen wij vragen, waarmee u met uw raad in een benen-op-tafelsessie in gesprek kunt gaan over de rol die u voor zichzelf ziet en welke kaders u kunt stellen.

Opbouw Wegwijzer Warmtetransitie Inhoudelijke kennis

1. **Waarom** werken we in Nederland aan de warmtetransitie?
2. Hoe gaat u het **gesprek** aan met bewoners die zorgen hebben of weerstand bieden?
3. Met welke **instrumenten** werkt de overheid aan de warmtetransitie?
4. Hoe kan een gemeente invulling geven aan de **regierol**?
5. Wat moet u weten over alternatieve **technieken** voor aardgas?

1. **Waarom** werken we in Nederland aan de warmtetransitie?

Basis

Waarom werken we in Nederland aan de warmtetransitie?

Veel raadsleden vragen zich af waarom we in Nederland aan de warmtetransitie werken. Zij krijgen hier vragen over van inwoners. De beslissing om van het aardgas af te gaan komt voort uit het Klimaatakkoord.

In het Klimaatakkoord staan afspraken tussen bedrijven, instellingen en overheden om samen in Nederland de uitstoot van broeikasgassen in 2030 te halveren (vergeleken met 1990). Het gebruik van aardgas zorgt voor een groot deel van de CO₂-uitstoot. Een belangrijk onderdeel van het akkoord is daarom dat Nederland van het aardgas afgaat.

Wat is de rol van de gemeenteraad?

De warmtetransitie is een grote opgave met directe invloed op het leven van de bewoners die u als raadslid vertegenwoordigt. De raad kan vooraf kaders meegeven aan deze transitie: wat mag het kosten, hoe verloopt het proces en wat moet het ongeveer opleveren? De raad heeft een kaderstellende en controlerende rol en vertegenwoordigt de inwoners van de gemeente. Het is daarom belangrijk om van tevoren goed na te denken over hoe u als raadslid invulling wilt geven aan deze drie verschillende rollen bij de warmtetransitie.

1. **Waarom** werken we in Nederland aan de warmtetransitie?

Basis

In opdracht van Democratie in Actie heeft de Argumentenfabriek een [informatiekaart](#) gemaakt. Deze laat de rollen van raadsleden zien bij het opstellen van een Transitievisie Warmte, en geeft aan hoe zij deze kunnen invullen.

Een [interactieve visualisatie van de VNG](#) laat op het niveau van de wijk, gemeente, regio en landelijk zien welke afspraken vanuit het Klimaat-akkoord zijn gemaakt en hoe deze met elkaar samenhangen.

2. Hoe gaat u het **gesprek** aan met bewoners die zorgen hebben of weerstand bieden?

Basis

Veel bewoners nemen in eerste instantie een afwachtende en terughoudende houding aan in de transitie naar aardgasvrij. Een deel van hen ziet het belang ervan niet in en verzet zich ertegen. Anderen hebben grote zorgen over bijvoorbeeld de betaalbaarheid of de komende veranderingen.

Als raadslid wilt u hen vertegenwoordigen en hun zorgen serieus nemen, maar tegelijkertijd weet u dat u deze transitie niet tegen kunt houden. Hoe kunt u daarmee omgaan? Hoe gaat u in gesprek met deze bewoners?

Daarbij gaat het zowel om het voeren van gesprekken met individuele bewoners als om communicatie richting en met groepen bewoners. Dit zal deels vanuit ambtenaren van de gemeente plaatsvinden, maar welke rol wilt u hier als raadslid in spelen?

2. Hoe gaat u het **gesprek** aan met bewoners die zorgen hebben of weerstand bieden?

Basis

Inhoud

Om in gesprek te gaan met bewoners met weerstand en zorgen over de warmtetransitie is het van belang een begrijpelijk verhaal te vertellen over het hoe en waarom van de warmtetransitie. In deze Wegwijzer vindt u hier belangrijke elementen voor die u hierbij kunt gebruiken. Dit verhaal maakt duidelijk dat raadsleden de verandering niet kunnen tegenhouden, maar dat u wel invloed heeft op de manier waarop deze transitie plaatsvindt. Bijvoorbeeld door scherpe kaders te stellen of aandacht te vragen voor de ideeën van verschillende groepen inwoners.

Vorm

Naast de inhoud, kan de vorm helpen om deze gesprekken goed te laten verlopen. De [Handreiking Participatie van het Programma Aardgasvrije Wijken](#) geeft suggesties voor de manier waarop gesprekken kunnen worden gevoerd. De handreiking is gebaseerd op ervaringen uit

verschillende '[proeftuinen Aardgasvrije Wijken](#)'. Dit zijn gebieden die een bijdrage vanuit het Rijk hebben gekregen om te leren over het aardgasvrij maken van wijken.

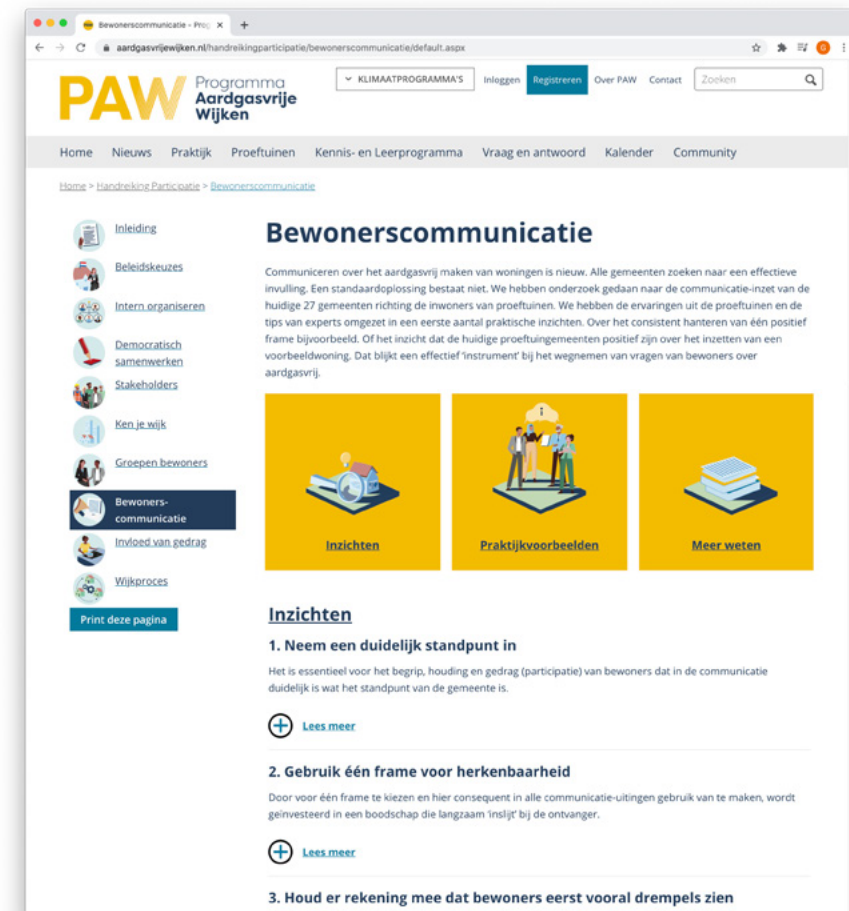
2. Hoe gaat u het **gesprek** aan met bewoners die zorgen hebben of weerstand bieden?

Basis

In het onderdeel 'Bewonerscommunicatie' van de handreiking wordt bijvoorbeeld genoemd: neem een duidelijk standpunt in, gebruik één consequente boodschap, houd er rekening mee dat bewoners eerst vooral drempels zien, laat zien dat het menens is en maak duidelijk dat er draagvlak is onder andere bewoners.

Ook kan het helpen om de bewoners van een wijk waar veel weerstand is of zorgen zijn, beter te leren kennen. In het onderdeel 'Kennis maken met bewoners' van de handreiking wordt hierover genoemd: bouw aan een relatie door in gesprek te gaan, laat het groeien door met kleine stappen te beginnen (bijvoorbeeld kleine energiemaatregelen) en begin met gesprekken die gaan over de wijk.

Een manier om bewoners met weerstand of zorgen zich echt gehoord te laten voelen, is de methode Deep Democracy. Hierin worden alle stemmen (dus ook de tegenstem) gehoord, vanuit de gedachte dat het van belang is de wijsheid hieruit mee te nemen in besluiten.

2. Hoe gaat u het **gesprek** aan met bewoners die zorgen hebben of weerstand bieden?

Plus

- In '[Experts over communicatiemateriaal](#)' schrijven communicatie-experts van Blauw Research tips en adviezen voor communicatie met bewoners vanuit ervaringen uit de proeftuinen. Hiernaast leest u een voorbeeldpagina van hoofdstuk 2 dat inzichten bevat over framing.
- In het [publieksonderzoek](#) van Blauw Research over communicatie rond de proeftuinen zijn zowel bewoners, als een panel van het Algemeen Nederlands Publiek geraadpleegd.
- De gesprekstechniek 'LSD' (Luisteren, Samenvatten, Doorvragen) is bij velen bekend. Op Academie Portal vindt u een opfrisser hiervan. Zie [Academie Portal](#) en zoek het onderdeel 'Gespreksvoering: Luisteren+Doorvragen'.
- 'HIER opgewekt' heeft een [website](#) om bewoners te informeren en te activeren. Hier kunt u als raadslid ook veel informatie vinden of bewoners naar doorverwijzen.

Op naar een aardgasvrij Nederland

Conceptrapportage van het publieksonderzoek naar de communicatie rondom het Programma Aardgasvrije Wijken in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken.

ROK: kwantitatief en gecombineerd communicatieonderzoek
Referentie: Publieksonderzoek Aardgasvrije Wijken
Projectnummer Blauw: 23984

blauw

Jan.
'20

3. Met welke instrumenten werkt de overheid aan de warmtetransitie?

Basis

Vanuit de overheid wordt met verschillende instrumenten gewerkt aan de warmtetransitie. Belangrijke instrumenten zijn:

Transitievisie Warmte (TVW)

De Transitievisie Warmte beschrijft welke wijk of buurt wanneer van het aardgas af gaat. Deze visie wordt uiterlijk iedere vijf jaar geactualiseerd. De eerste Transitievisie Warmte moet in 2021 klaar zijn en richt zich op de periode tot en met 2030. De gemeente stelt deze visie op in samenwerking met stakeholders zoals de netbeheerder en woningcorporaties.

Uitvoeringsplan (UP)

De gemeente stelt per buurt of wijk een Uitvoeringsplan op. Dit gebeurt op basis van een participatieproces met gebouweigenaren en andere stakeholders. De gemeente beschrijft hierin welke definitieve alternatieve

warmtebron er gekozen wordt. Ook staat in het plan wanneer de wijk of buurt daadwerkelijk van het aardgas afgaat.

Regionale Energiestrategie (RES)

In de Regionale Energiestrategie (RES) beschrijft elke van de in totaal 30 energieregio's in Nederland welke keuzes zij maken voor hernieuwbare energie, warmtebronnen en energieinfrastructuur. De regio's maken ook een Regionale Structuur Warmte (RSW) die ingaat op de regionale warmtevraag en -aanbod en de kansen voor een bovengemeentelijke warmteinfrastructuur.

De interactieve visualisatie van de VNG gaat ook in op de instrumenten die op verschillende niveaus worden gebruikt.

4. Hoe kan een gemeente invulling geven aan de **regierol**?

De manier waarop de gemeente regie neemt en voert, is bepalend voor het besluitvormingsproces, én voor de omgang met transitiepartners, zoals woningcorporaties, netbeheerders, bewonersinitiatieven en VvE's. Of de gemeente nu kiest voor een top-downbenadering, het initiatief aan de wijken laat of de twee aanpakken combineert en sturing geeft door middel van randvoorwaarden en spelregels, elke keuze heeft consequenties voor de samenwerking, het besluitvormingsproces en de benodigde kennis. Wat is de rol van de gemeenteraad in het bepalen van het type regierol van de gemeente?

Het Kennis- en Leerprogramma ontwikkelde samen met gemeenten het '[Stappenplan Transitievisie Warmte](#)'. In het [Plan van aanpak](#) (stap 2) staat hoe de gemeente invulling kan geven aan haar regierol en wat dat betekent voor de organisatiestructuur en het te doorlopen proces (inclusief de inrichting van het participatieproces) en een communicatieplan. [Stap 7](#) gaat over Vaststellen.

De Argumentenfabriek heeft in opdracht van het Kennis- en Leerprogramma (KLP) en in samenwerking met gemeenten [een afwegingskader](#) opgesteld om gemeenten te helpen bij het kiezen van hun regierol in het maken van een Transitievisie Warmte. De vier regierollen zijn de Afwachter, Integrale, Sturende en Procesregisseur.

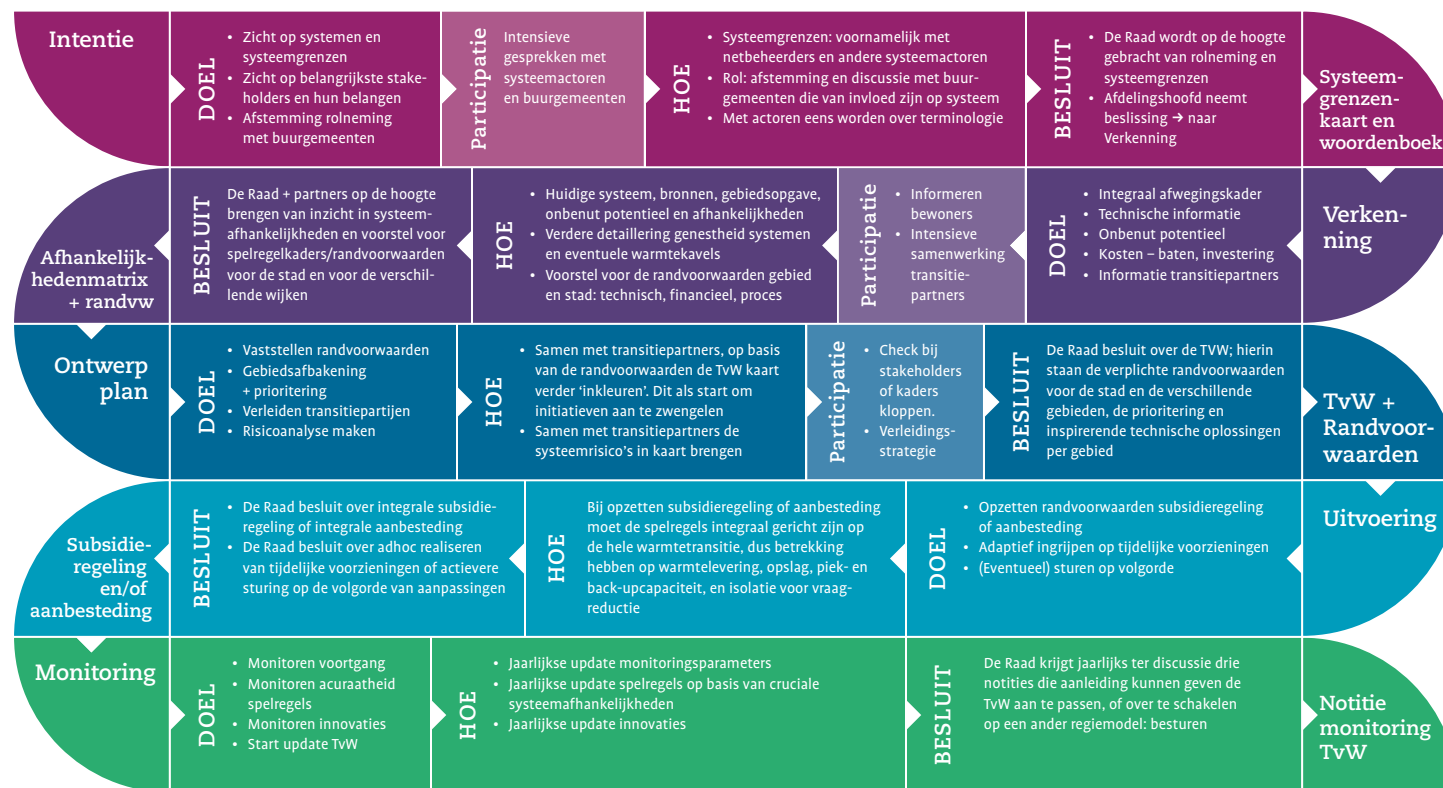

Verder lezen...

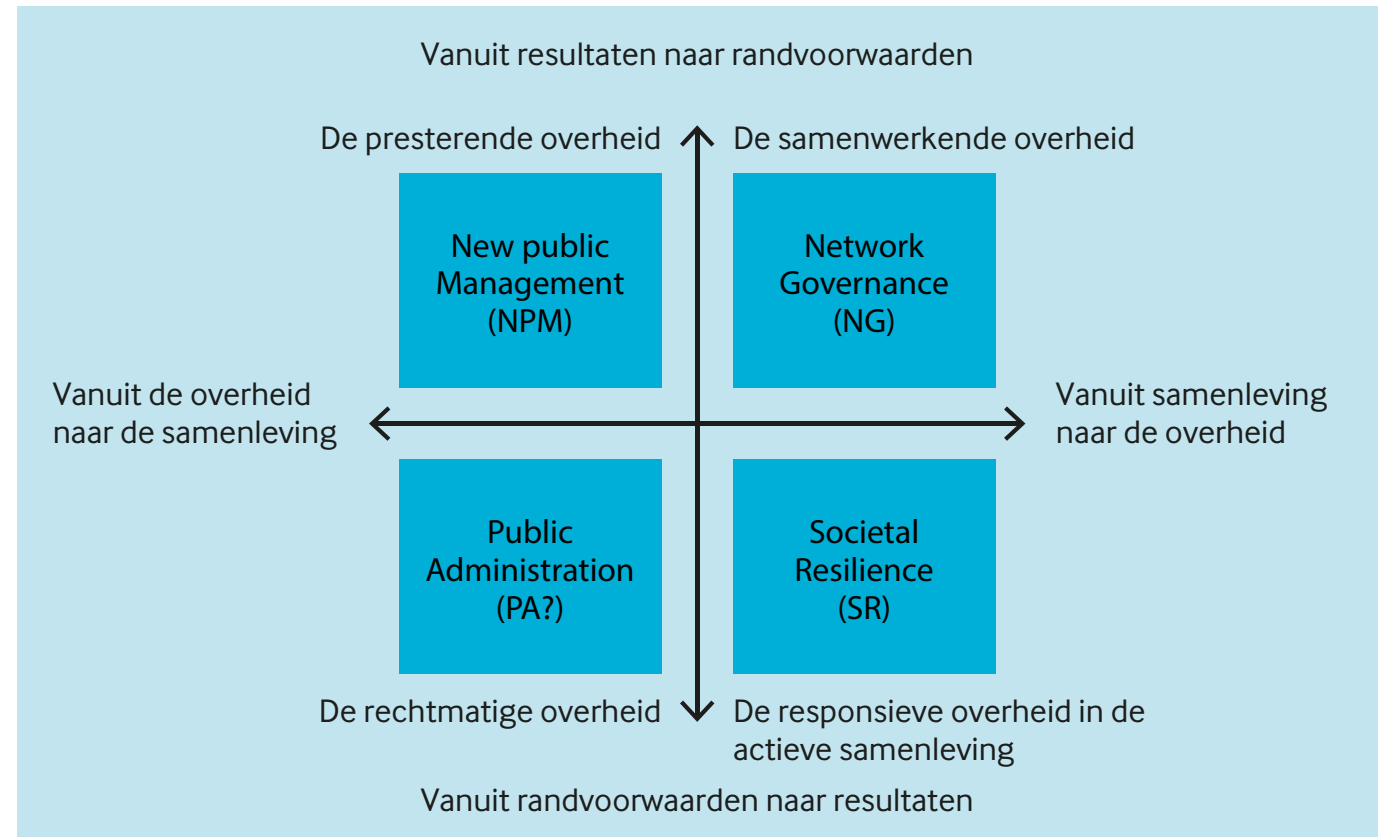
Plus

De gemeenten Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, TNO en Platform31 ontwikkelden een jaar lang bouwstenen voor besluitvorming over de transitie naar aardgasvrije wijken. In '[Innovatie in besluitvorming richting aardgasvrije wijken](#)' vindt u drie regiomodellen 'Besturen, Laveren en Navigeren', zes visuele routes voor de Transitievisie Warmte en het Wijkuitvoeringsplan en een inblik in de besluitvormingsprocessen van transitiepartners.

TvW regiemodel 'Navigeren'

De Nederlandse School voor Openbaar Bestuur schreef in 2015 het rapport '[Sedimentatie in sturing](#)'. In hoofdstuk drie staan vier vormen van overheidssturing, te weten de rechtmatige overheid, de presterende overheid, de samenwerkende overheid en de responsieve overheid. In de warmtetransitie is de vorm van samenwerkende overheid van belang vanwege de rollen die meerdere partijen moeten vervullen om dit te bereiken.

5. Wat moet u weten over alternatieve **warmtetechnieken** voor aardgas?

Basis

De Leidraad van Expertise Centrum Warmte (ECW) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) geeft inzicht in de technisch-economische gevolgen van vijf warmtestrategieën op buurtniveau. Het bevat een 'Startanalyse' op basis van landelijke data en de 'Handreiking voor lokale analyse' met tips en richtlijnen om gemeenten te ondersteunen bij het verrijken hiervan met lokale data.

De techniekfactsheets van het Expertise Centrum Warmte (ECW) geven zeven energiebronnen en -dragers weer en gaan in op de mate van geschiktheid en duurzaamheid. Daarnaast bespreekt het ECW de consequenties voor betrokken partijen en de stand van de techniek.

Verder lezen...

Plus

Ook TNO ontwikkelde uitgebreide informatiebladen, die de laatste ontwikkelingen op het gebied van waterstof en warmtenetten verzamelen.

De publicatie Energietransitie als verbinder van platteland en stad? (Platform31) bevat inspirerende voorbeelden van rendabele en passende energieopwekking op het platteland en in de stad.

Colofon

Deze Wegwijzer maakt onderdeel uit van de serie Wegwijzers Warmtetransitie voor raadsleden en griffiers en is ontwikkeld door: Saskia Buitelaar, Merel Ooms en Anne Heeger (Platform31)

In samenwerking met:

- Programma Aardgasvrije Wijken (Julia Sondermeijer, Jaap Drooglever, Manouk Staal, Aletta van der Werff, Lincy Mulder)
- Democratie in Actie (Elfride Willemse, Tim op 't Hoog)
- Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (Gerhard Brunsveld)
- Vereniging van Griffiers (Wim Voeten)

Met dank aan de raadsleden en griffiers die tijdens drie bijeenkomsten en de voorbereiding daarvan hebben meegedacht over de rol van raadsleden in de warmtetransitie en de informatie die zij nodig hebben. Ook dank aan de experts die hebben bijgedragen aan de bijeenkomsten en het aandragen van relevante informatie.

Versie: februari 2021

__PLATFORM31__

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzer Warmtetransitie: Participatie

PLATFORM31

DEMOCRATIE
in actie

PAW
Programma
Aardgasvrije
Wijken

Nederlandse Vereniging
voor Raadsleden

VERENIGING
VAN GRIFFIERS

Wegwijzers Warmtetransitie

De warmtetransitie (de overgang naar aardgasvrije wijken) is een grote opgave voor gemeenten. Welke rol heeft u hier als raadslid in? En welke informatie heeft u nodig om deze goed in te kunnen vullen?

Raadsleden geven aan basisinformatie nodig te hebben over de warmtetransitie, zodat zij een strategische rol kunnen spelen in het bepalen van onder welke randvoorwaarden de warmtetransitie moet plaatsvinden. Zoals wat de gemeente wil bereiken of wat het mag kosten.

De 'Wegwijzers Warmtetransitie' bieden deze basisinformatie. Daarnaast geven ze stof tot nadenken over de rol van de raad in deze transitie. Naast de basisinformatie bieden de Wegwijzers ook plusinformatie en verwijzingen naar aanvullende bronnen wanneer u ergens meer over wilt weten. Zo komt u goed beslagen ten ijs.

Er zijn Wegwijzers over de volgende onderwerpen in de warmtetransitie: 'Inhoudelijke kennis', 'Participatie' en 'Besluitvorming'. Dit is de Wegwijzer over **Participatie**.

In een aparte [gesprekstool](#) delen wij vragen, waarmee u met uw raad in een benen-op-tafelsessie in gesprek kunt gaan over de rol die u voor zichzelf ziet en welke kaders u kunt stellen.

Opbouw Wegwijzer Warmtetransitie Participatie

1. **Waarom** is het belangrijk om bewoners te betrekken?
2. **Wat is participatie** door bewoners in de warmtetransitie?
3. Op welke **manieren** kunnen bewoners worden betrokken?
4. Hoe organiseert u **participatie op een democratische manier**?
5. Welke vormen van **digitale participatie** zijn bruikbaar?
6. **Hoe wordt er door verschillende typen bewoners gedacht** over de warmtetransitie?

1. **Waarom** is het belangrijk om bewoners te betrekken?

De warmtetransitie onderscheidt zich van veel andere beleidsprocessen doordat het voor het slagen hiervan nodig is dat bijna iedereen meedoet. Eigenaar-bewoners moeten, afhankelijk van welke technische oplossing wordt gekozen, maatregelen treffen in hun huis. Sociale huurders moeten instemmen met verbouwingen. Alleen communicatie, of een algemene participatieaanpak, is niet voldoende om hen hiervoor te motiveren. Het vraagt daarom om een persoonlijke, op verdergaande betrokkenheid gebaseerde aanpak.

Daarnaast speelt dat veel bewoners graag directe invloed willen op hun leefomgeving. Politiek en maatschappelijk gezien is de energietransitie (waarbinnen de warmtetransitie valt) een gevoelig onderwerp met een grote impact. Het vraagt om een zorgvuldig proces waarin belangen van bewoners worden meegenomen.

De overheid is één van de spelers in het netwerk van partijen dat nodig is om de warmtetransitie voor elkaar te krijgen. Bovendien weten bewoners vaak het beste wat er leeft in hun wijk. En een deel van de bewoners heeft kennis en ideeën over de warmtetransitie waarmee plannen kunnen worden verbeterd.

Verder lezen...

Plus

In de publicatie '[Burgerparticipatie in de warmtetransitie](#)' van Platform31 is vanuit praktijkcasussen beschreven wat de *successen en spanningen* kunnen zijn bij het betrekken van bewoners. Voor raadsleden kunnen deze helpen bij het vaststellen van kaders rondom participatie.

2. Wat is participatie door bewoners in de warmtetransitie?

Het begrip participatie gaat over actief, vrijwillig deelnemen. Een aandeel ergens in hebben. Betrokken zijn bij iets.

In beleidsprocessen wordt vaak de participatieladder gebruikt om aan te geven welke mate van betrokkenheid van bewoners gewenst is. Vaak wordt participatie opgevat als het informeren of om advies vragen van bewoners. Dit zijn de onderste treden van de ladder. Hoewel belangrijk, is dit volgens veel experts niet voldoende in de warmtetransitie. Juist omdat het nodig is dat bewoners actief en vrijwillig meedoen, moeten hogere treden van de ladder worden opgezocht.

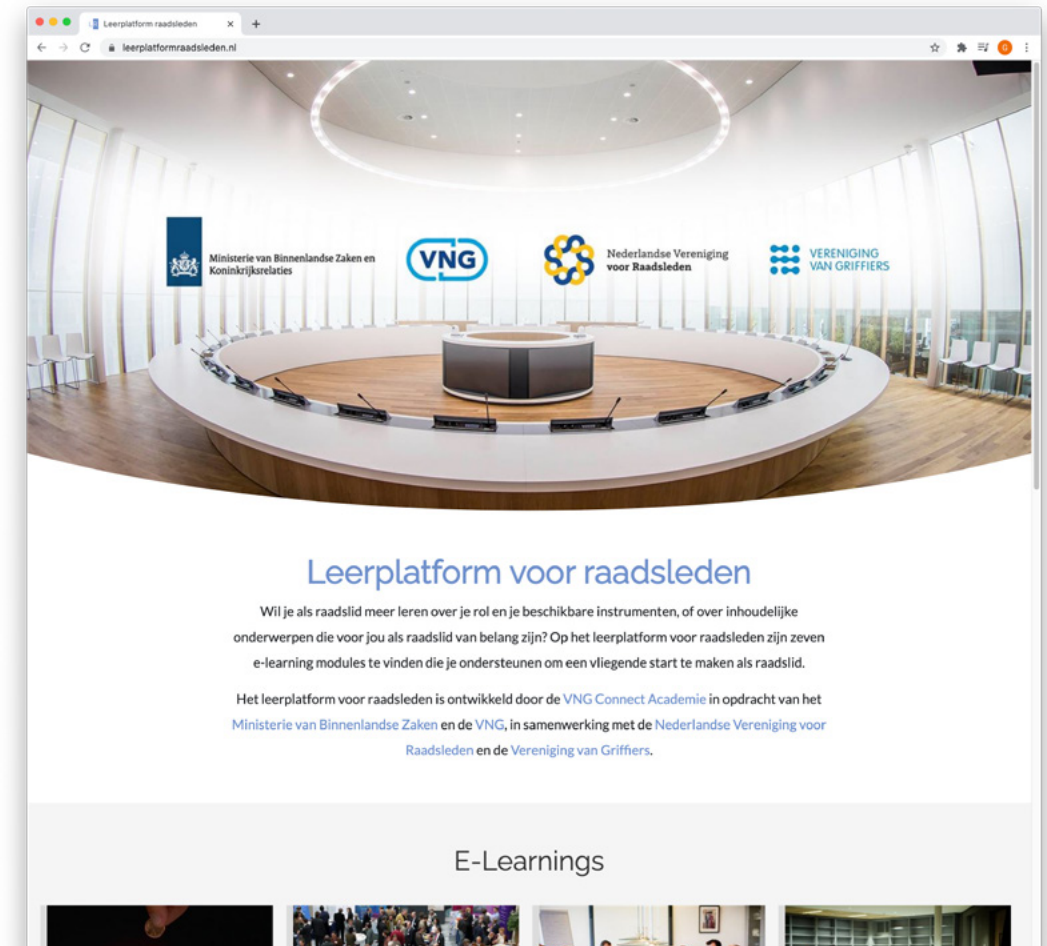
Daarnaast bestaan er verschillende typen participatie. **Burger**participatie gaat er vanuit dat het initiatief bij de overheid ligt, burgers kunnen meedenken, meewerken of meebeslissen. **Overheids**participatie gaat er vanuit dat burgers het initiatief hebben, en de overheid hieraan bijdraagt door te faciliteren, ruimte te maken of juist niets te doen. Het gaat uiteindelijk over het samenspel tussen de gemeente en de gemeenschap.

Het is van belang dat de gemeenteraad onderling in gesprek gaat over wat zij verstaat onder participatie en welke eisen zij wil stellen aan hoe bewoners kunnen participeren in de warmtetransitie in hun gemeente. Het is aan te raden om hier duidelijke kaders over te stellen.

Verder lezen...

Plus

Op het Leerplatform Raadsleden staat een e-learningmodule over burger- en overheidsparticipatie, waarin onder andere het verschil hiertussen goed wordt uitgelegd en hoe deze in samenspel met elkaar werken.

3. Op welke **manieren** kunnen bewoners worden betrokken?

Voor het betrekken van bewoners is zowel communicatie (informer) als participatie (betrekken) van belang. Daarnaast is het als gemeente van belang om te kijken naar de organisatie van het participatieproces, maar ook naar passende methoden om daarin te gebruiken. Er moet daarbij worden bepaald welke onderscheidende rollen raadsleden, bestuurders en ambtenaren hierin vervullen.

Raadsleden kunnen bijvoorbeeld aansluiten bij bijeenkomsten met bewoners die door ambtenaren worden georganiseerd of op eigen initiatief gesprekken voeren met (groepen) bewoners uit een wijk of hun achterban. Daarbij kunt u ook nagaan op welke manier bewoners zelf graag betrokken zouden willen worden en kunt u dit geluid ten gehore brengen en/of hierover kaders stellen.

Naast de representatieve democratie zijn er allerlei vormen ontstaan van participatieve democratie en doe-democratie. Samen vormen zij 'de meervoudige democratie'. Bewoners kunnen zowel individueel als via bewonersgroepen betrokken raken. Daarbij kunnen bewoners verschillende rollen spelen in de transitie, die kunnen veranderen in de tijd.

- Het '[Draaiboek voor Democratisch Samenspel](#)' beschrijft manieren voor het invullen van uw rol als raadslid in de meervoudige democratie, met daarin zowel vormen van representatieve als participatieve democratie.
- De Handreiking Participatie geeft aanknopingspunten voor gemeenten voor het organiseren van het participatieproces (deel [Wijkproces](#)) en voor de mate van invloed die bewoners kunnen hebben (deel [Beleidskeuzes](#)).
- De Natuur- en milieufederaties (onderdeel van de Participatiecoalitie) en Natuur en Milieu geeft gemeenten [deze aanbevelingen](#) (H5, pag. 8-9) voor het betrekken van bewoners en bewonersinitiatieven bij het opstellen van de transitievisie warmte.

- Kennisplatform 'Hier opgewekt' heeft een [kennis-dossier](#) over de warmtetransitie, waarin ook vraagstukken over participatie worden behandeld. Zoals:
 - [Welke mate van participatie hoort bij welke fase in de warmtetransitie?](#) (schema plus participatieladder)
 - [Aanbevelingen aan de gemeente voor de transitievisie warmte en bewonersparticipatie](#)

4. Hoe organiseert u **participatie op een democratische manier?**

Basis

Er is een belangrijke rol voor raadsleden weggelegd om te controleren of een participatieproces democratisch is verlopen. Er bestaat immers een risico dat hierin vooral bewoners met de sterkste meningen en motivatie meedoen. Daarnaast zijn er kwetsbare groepen die ook gehoord moeten worden, maar die wellicht minder snel vooraan staan. Er zal dus soms meer moeite gedaan moeten worden om ervoor te zorgen dat er sprake is van democratische participatie. Daarvoor helpt het om met een 'democratische bril' naar het participatieproces of de plannen te kijken. Daarvoor kunt u kijken naar de volgende waarden en nagaan welke volgens u vooral van belang zijn bij een vraagstuk: (Bron: Draaiboek Democratisch Samenspel)

- **Inclusie:** is deze vorm zo toegankelijk mogelijk voor verschillende betrokkenen? (of zijn er passende vormen voor verschillende betrokkenen)
- **Deliberatie:** is deze manier van gesprek, discussie en besluitvorming zuiver?
- **Transparantie:** is het transparant wie, wanneer, waar en hoe over spreekt en besluit?
- **Zeggenschap:** zijn de checks & balances op orde (macht en tegenmacht), hoe gaat verantwoordelijkheid samen met zeggenschap?
- **Efficiency:** hoeveel geld, tijd en energie vraagt het?
- **Democratische vaardigheden:** is iedereen voldoende toegerust om mee te doen, verantwoording te dragen voor het besluit en voor de uitvoering?

- In het '[Draaiboek voor Democratisch Samenspel](#)' (pag. 14) wordt ingegaan op de manier waarop de raad kan controleren hoe democratisch een proces verloopt.
- Hoe raadsleden hiermee kunnen controleren op democratische kwaliteit en waarom dit belangrijk is, staat in dit vlot geschreven essay (inclusief podcast) van Marije van den Berg '[Verantwoordelijkheid en zeggenschap democratisch goed delen](#)'.
- Ook de Handreiking Participatie gaat in op hoe u kunt zorgen voor een goede democratische kwaliteit van het participatieproces (deel [Democratisch Samenwerken](#)).
- De gemeente Rotterdam onderzocht in hoeverre hun communicatie inclusief is en deelt in [dit artikel](#) de resultaten.
- Prof. dr. Marcel Boogers van de Universiteit Twente schreef het essay '[Energie en democratie](#)' over hoe de democratische invloed op Regionale Energie Strategieën en andere complexe besluitvormingsprocessen kan worden versterkt.

5. Welke vormen van **digitale participatie** zijn bruikbaar?

Bestaande ervaringen

Vorig jaar is een aantal proeftuinen rondom digitale democratie afgerond. Goed gebruik van digitale democratie verbetert de communicatie en interactie tussen overheid en burgers, zorgt voor deliberatie en gemeenschapsvorming en vergroot de participatie en invloed van burgers in publieke besluitvorming. In de [Tweede Handreiking Digitale Democratie](#) van Democratie in Actie die hierover is verschenen, staan nuttige tips hoe u digitale participatie-instrumenten succesvol inzet. Hoofdstuk 1 gaat over betrekken van raad en griffie bij online participatie.

Corona en digitale participatie

De Coronamaatregelen maken de roep om goede vormen van digitale participatie extra urgent. Gemeenten ontwikkelen in hoog tempo nieuwe online participatiemethoden. [Enkele voorbeelden](#): Amsterdam verving

fysieke bijeenkomsten over de transitievisie warmte door een combinatie van een website, filmpje, inspraakformulier en webinar. Den Haag zet in op telefoongesprekken, flitspeilingen en chatsessies. Eindhoven polst bij actieve buurtbewoners welke digitale methoden het beste passen.

Opkomst bij digitale participatie

Gemeenten merken soms dat ze nieuwe doelgroepen (jongeren, gezinnen) bereiken. Tegelijkertijd is er een groep die juist niet goed meekomt in de online wereld. Het Rathenau Instituut stelde eerder vast dat bij digitale participatietrajecten hetzelfde probleem speelt als bij fysieke vormen van participatie: een gebrek aan afspiegeling van de bevolking.

- De coronacrisis heeft invloed op de manier waarop participatie georganiseerd kan worden in wijken die van het aardgas af gaan. Het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) bespreekt welke invloed dit precies heeft in de publicatie '[Impact coronacrisis participatie en aardgasvrije wijken](#)'.
- Platform31 bundelt op [deze website](#) meer voorbeelden en tools van online participatie (niet specifiek voor het thema aardgasvrij).
- Welke online alternatieven zijn er voor fysieke bijeenkomsten? Het Kennisknooppunt Participatie publiceerde hier een [handreiking](#) over.
- HIER ontwikkelde het [bewonersspel 'HIER begint het'](#), om buurtbewoners te betrekken en te informeren over het thema aardgasvrij.
- Het Rathenau Instituut formuleerde uit onderzoek naar digitale burgerparticipatie [zes lessen](#). Les 5: Mobiliseer op maat: online en offline. "Platforms hebben elk hun eigen kenmerken en groep gebruikers. Zo is Twitter meer een elitemedium dan Facebook. De combinatie van online en offline participatiemogelijkheden is ook een vorm van maatwerk."
- In 2017 verscheen de [Eerste handreiking Digitale Democratie](#)

6. Hoe wordt er door verschillende typen bewoners gedacht over de warmtetransitie?

Basis

Op bovenstaande vraag is geen eenduidig antwoord: bewoners hebben heel verschillende houdingen ten aanzien van aardgasvrij, en die zijn niet zomaar in hokjes te plaatsen. Participatie is dan ook maatwerk, waarbij het belangrijk is om in de wijk uit te zoeken wat er leeft onder de bewoners, waar hun zorgen zitten en waarvoor ze in beweging komen. Dat kan over heel andere dingen gaan dan de warmtetransitie.

Raadsleden hebben overigens ook invloed op gevoelens en denkbeelden van bewoners. Is er vertrouwen in de politiek? Zijn raadsleden benaderbaar voor bewoners? Zijn er onlangs pijnlijke beslissingen genomen? Positieve of negatieve ervaringen van bewoners met lokale politiek raken indirect aan hun houding ten aanzien van thema aardgasvrij.

De SCP-publicatie [Op weg naar aardgasvrij wonen](#) brengt in beeld welke verschillen er tussen bevolkingsgroepen bestaan in hun steun voor het aardgasvrijbeleid. En welke verschillen er tussen groepen woningeigenaren bestaan in hun intentie om van het gas af te gaan.

Het blijkt dat hoger opgeleiden, jongvolwassenen en vrouwen positiever zijn over aardgasvrijbeleid en dat er grote verschillen zijn tussen mensen die makkelijk en moeilijk financieel rondkomen (paragraaf 3.3.2). Onder woning-eigenaren zien de onderzoekers voorlopers, twijfelaars en achterblijvers. Hoger opgeleiden en mensen die makkelijk rondkomen behoren eerder tot 'voorlopers'; ouderen en alleenstaanden blijven achter (paragraaf 4.3).

- Hoe kun je ook de 'middengroepen' betrekken bij de transitie naar aardgasvrije wijken? Daar schreven Buurtwarmte, Energie Samen en Buurkracht een publicatie over. De kern hiervan vindt u in [dit artikel](#).
- Klimaatstichting HIER voert sinds drie jaar een peiling uit onder bewoners over hoe zij denken over 'Wonen zonder aardgas'. Uit [de laatste peiling, in 2019](#), blijkt dat het aantal Nederlanders dat het ermee eens is dat huishoudens gaan stoppen met het gebruik van aardgas is het afgelopen jaar gedaald van 57% naar 48%. En bijna de helft (48%) geeft aan op te zien tegen de kosten.
- In het rapport [Van Klimaatakkoord naar duurzame woning](#) verkent Platform31 in hoeverre het rijksbeleid op het terrein van verduurzaming aansluit bij de leefwereld van burgers. De analyse levert aanbevelingen op om beleidsmaatregelen voor energiebesparing meer gericht toe te spitsen op de leefwereld van de doelgroep (pagina 38-39).
- Marktonderzoeksbureau Motivaction onderscheidt in ['Vijf tinten groener'](#) op basis van onderzoek vijf duurzaamheidsgroepen. Van 'structuurzoekers' tot 'ontplooiers'. Elk met eigen opvattingen, motivaties om duurzaam te leven en een communicatieaanpak die voor hen werkt.

Colofon

Deze Wegwijzer maakt onderdeel uit van de serie Wegwijzers Warmtetransitie voor raadsleden en griffiers en is ontwikkeld door: Saskia Buitelaar, Merel Ooms en Anne Heeger (Platform31)

In samenwerking met:

- Programma Aardgasvrije Wijken (Julia Sondermeijer, Jaap Drooglever, Manouk Staal, Aletta van der Werff, Lincy Mulder)
- Democratie in Actie (Elfride Willemse, Tim op 't Hoog)
- Nederlandse Vereniging voor Raadsleden (Gerhard Brunsveld)
- Vereniging van Griffiers (Wim Voeten)

Met dank aan de raadsleden en griffiers die tijdens drie bijeenkomsten en de voorbereiding daarvan hebben meegedacht over de rol van raadsleden in de warmtetransitie en de informatie die zij nodig hebben. Ook dank aan de experts die hebben bijgedragen aan de bijeenkomsten en het aandragen van relevante informatie.

Versie: februari 2021

__PLATFORM31__

